

Національна академія правових наук України

ПРАВОПОРЯДОК І ПРАВОВИЙ РЕЖИМ В УКРАЇНІ

Наукова монографія

Керівник авторського колективу
А.О. Селіванов,
дійсний член (академік)
Національної академії
правових наук України,
доктор юридичних наук, професор

Київ – Логос – 2022

УДК 34(477)(02)

П 68

Наукові рецензенти:

- Ю. Г. Барабаш* – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України
- Н. В. Камінська* – доктор юридичних наук, професор

Керівник авторського колективу – д.ю.н., професор, дійсний член (академік) Національної академії правових наук України, заслужений юрист України
А.О. Селіванов

П 68 Правопорядок і правовий режим в Україні. Наукова монографія / Кер. авт. колективу А.О. Селіванов. – К.: Логос, 2022. – 292 с.

ISBN 978-617-763-61-2.

У колективній науковій монографії авторський колектив вчених-юристів з університетів і юридичних факультетів досліджує правову природу і спрямованість правопорядку та правового режиму як базових категорій республіканського конституціоналізму і вперше розглядає їх сутність як одних із важливих принципів української державності.

Ця монографія підготовлена в єдиному напрямі, складаючи теоретичну і практичну базу української державності. Авторський колектив очолює А.О. Селіванов, доктор юридичних наук, професор, дійсний член (академік) НАПрН України.

УДК 34(477)(02)

У монографії дотримано вимог оформлення тексту за індексом «Scopus».

Усі права захищені.

Жодна частина цього видання не може бути відтворена будь-яким способом та у будь-якій формі без дозволу на те власника інтелектуальних прав.

Правову охорону здійснює Юридичне бюро судових фінансово-банківських експертиз АЮФБП України (Київ, тел. (044) 272-59-15).

ISBN 978-617-763-61-2

© Національна академія
правових наук України, 2022

ЗМІСТ

Вступ (сутність та обов'язковість) – академік А.О. Селіванов	5
Розділ І. ПРАВОВИЙ ПОРЯДОК	
Методологічні підходи до світового правопорядку у реаліях практики права в Україні (Оніщенко Н.М., докт. юрид. наук, проф.)	11
Нормативно-ціннісні інтерпретації правопорядку (Пархоменко Н.М., докт. юрид. наук, проф., чл.-кор. НАН України)	24
Правовий режим воєнного стану: реалізація завдань в умовах проведення захисту й оборони держави (Городовенко В.В., докт. юрид. наук, проф.)	38
Правопорядок як умова існування держави і суспільства (Теремецький В.І., докт. юрид. наук, проф.)	44
Правове регулювання правопорядку та правового режиму в Україні (Селіванов А.О., докт. юрид. наук, проф.; Плотницький Б.Д., голова Західного апеляційного господарського суду	58
Конституційний правопорядок – основа правового життя в Україні (Марцеляк О.В., докт. юрид. наук, проф.)	74
Системність нормотворчості – важливий чинник твердого правопорядку (Карпунцов В.В., докт. юрид. наук, проф.; Вереша Р.В., докт. юрид. наук, проф.)	80
Система виконавчої служби в Україні як гарантування правопорядку (Селіванов О.А., канд. юрид. наук)	96
Організаційні та правові основи дотримання прав людини в умовах підвищених ризиків воєнного стану (Рябченко О.П., докт. юрид. наук, проф.; Шпак Н.А., доцент каф. адміністр. права, ДПУ)	105
Апеляційне оскарження рішень суду та правовий порядок (Теремецький В.І., докт. юрид. наук, проф.; Батрин О.В., канд. юрид. наук)	122
Правопорядок і правові режими як процесуальні умови діяльності правоохоронних органів (Анпілогов О.В., докт. юрид. наук)	136
Забезпечення правопорядку через належне виконання судових рішень (Карабін Т.О., докт. юрид. наук, проф.)	151

Здатність правосуддя впливати на встановлення правопорядку (Кабенок Ю.В., канд. юрид. наук, доц.)	160
Правовий порядок крізь призму основних концепцій праворозуміння (Осяда М.В., канд. юрид. наук)	169

Розділ II. ПРАВОВИЙ РЕЖИМ

Функціонування судової влади України в умовах правового режиму воєнного стану (Хотинська-Нор О.З., докт. юрид. наук, проф.)	181
Митні режими у системі правових режимів в Україні (Лазур Я.В., докт. юрид. наук, проф.; Дорофєєва А.М., докт. юрид. наук, проф.).....	196
Правовий режим припинення трудових правовідносин за умов воєнних дій проти України (Іншин М.І., докт. юрид. наук, проф.)	215
Особливості правовідносин, що виникають під час дії воєнного стану в Україні (Кузнiченко С.О., докт. юрид. наук, проф.).....	232
Особливості і реалії правового режиму державного кордону: захист та охорона (Георгієвський Ю.В., докт. юрид. наук, проф.).....	257
Правовий режим єдиного медичного простору як фактор протидії викликам медико-біологічного характеру (Стеценко С.Г., докт. юрид. наук, проф.)	276

ТЕРЕМЕЦЬКИЙ Владислав Іванович,
доктор юридичних наук, професор

ПРАВОПОРЯДОК ЯК УМОВА ІСНУВАННЯ ДЕРЖАВИ І СУСПІЛЬСТВА

Анотація. Правопорядок є базовою категорією юридичної науки, що пов'язана з державою, суспільством, окремою людиною. Його цінність у контексті існування суспільства та держави визнається на міжнародному рівні, саме тому наука аксіологія правопорядку є одним із важливих напрямів сучасної юриспруденції. Практичне впровадження ідей верховенства права, людиноцентристської концепції публічного адміністрування, правової держави вимагають оновлення уявлень про цінність правопорядку для існування суспільства та держави. В період військової агресії проти України розуміння правопорядку є вкрай актуальним. Правопорядок був переважно сформований у парадигмі етатистського (активне втручання держави в економічне та політичне життя суспільства) праворозуміння, коли традиційна, формально-логічна методологія, всі основні засоби української державності вимагають суттєвого переосмислення.

Ключові слова: правопорядок, праворозуміння, елементи правопорядку.

Сприйняття правопорядку як наслідку, результату законності не лише деформує розуміння соціальної зумовленості та цінності правового впорядкування суспільної життєдіяльності,

а й неадекватно перебільшує значущість законності у співвідношенні «законність і правопорядок», поширює етатизм на рівень правових явищ, життєво важливих для суспільства загалом, знижує масштаб значущості правопорядку як соціальної та особистісної правової цінності. Це збіднює і сприйняття всієї правової реальності, тому що за межами її досягнення залишаються соціальні підґрунтя та характеристики правопорядку як соціально-правового феномена, буття якого корелюється на рівні основ усієї соціальної системи регулювання суспільних відносин і забезпечення цілісності соціуму [1, с. 106].

Правопорядок має природний зв'язок з юридичними, економічними, соціальними та політичними науками. Він пронизує все життя суспільства та виступає базовою гарантією справедливості. Тому правопорядок є комплексною категорією, що об'єднує юридичний і неюридичний аспекти, та володіє відносно суспільства і держави як власною, так і інструментальною цінністю. Саме останні аспекти існування правопорядку здатні виявити його імперативи для суспільства та держави, всебічно досягнути фундаментальні характеристики.

Цінність правопорядку В.В. Савенко вбачає у тому, що він зводиться до властивості правової реальності і водночас до ідеалу, цінності, гарантії та принципу правового життя цієї правової реальності, в якій споконвічна ідея справедливості висувається на перший план. Тож основними передумовами виникнення антиціннісної правосвідомості, що призводить до неправомірної діяльності людини у державі, є недоліки взаємодії людини з навколишнім світом, іншими людьми, а також аномія правових цінностей на рівні й індивідуальної, і масової свідомості.

Отже, цінність правового порядку може бути окреслена та зафіксована у випадку виявлення його особливої функціональності і власного значення у правовому житті суспільства. Він нерозривно пов'язаний із категорією справедливості, водночас згідно із запропонованим методологічним підходом до виявлен-

ня власної цінності правового явища повинен мати власні феноменологічні характеристики.

Категорію справедливості у правовій площині Конституційний Суд України розглядає як властивість права, виражену, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню [3]. Правопорядок у цьому сенсі має бути саме таким справедливим станом суспільства [4, с. 10].

Визнання справедливості аксіомою екзистенції правопорядку веде до наступного кроку пізнання його сутності, а саме відповіді на запитання: чи можливе існування «несправедливого» правопорядку? Поняття «несправедливого» правопорядку формується у свідомості внаслідок помилового ототожнення правопорядку та юридичного порядку. Останній є визначеним, визнаним і охоронюваним державою, а тому внаслідок порушення ієрархії цінностей права цілком імовірно може бути несправедливим. Юридичний порядок є вираженням етатистського праворозуміння, відображає волю та ієрархію цінностей держави відносно суспільства. Правопорядок, у свою чергу, є втіленням ідеї верховенства права та відображає процеси громадянського суспільства. Це особливо має свій прояв під час військових дій Російської Федерації проти України, коли при цьому встановлюється свій правопорядок окупаційного характеру.

Правопорядок слугує практичному втіленню ідей верховенства права, є тим «провідником», за допомогою якого ідеї свободи, справедливості, рівності знаходять практичне втілення. Саме у властивостях правопорядку об'єднувати та інтегрувати юридичні і неюридичні регулятори суспільних відносин з метою реалізації цінностей права знаходить вираження власна цінність правопорядку.

Встановлення правового порядку – це іманентна мета права, однак метою правопорядку є створення умов для діяльності суб'єктів на основі принципу та ідей верховенства права. Сучасне праворозуміння не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі

обмежувати свободу та рівність особи. «Справедливість – одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права» [3].

Оскільки власна цінність правопорядку може бути усвідомлена лише через з'ясування його значення порівняно з іншими правовими явищами [4, с. 8], варто звернути увагу на співвідношення правопорядку і законності як категорій, що тривалий час розглядались у нерозривному зв'язку і взаємодії.

Пануюча тривалий час теза про те, що правопорядок є результатом законності, піддається обґрунтованій критиці. Такий підхід зумовлений етатистським праворозумінням і веде до логічних суперечностей у концепції правової держави. По-перше, як зазначає А.Ф. Крижанівський, влада не може бути зацікавлена у правопорядкові (хіба що в законослухняності громадян), до цього її мають спонукати правові, політичні та соціальні механізми впливу на неї з боку суспільства, особливо громадянського [6, с. 17]. Тому правопорядок і законність, особливо у воєнному режимі, є категоріями, що володіють відмінними генетичними зв'язками з державою та суспільством. Потреба у встановленні правопорядку диктується сучасними реаліями. Самоврядні, недержавні інституції є тим важелем системи стримувань і противаг, що спонукають державу до встановлення не юридичного порядку (існування його загалом може бути забезпечено законністю), а правопорядку як реального механізму реалізації ідей справедливості в суспільстві. Ці механізми повинні бути включені як звичаєва ситуація правопорядку і розглядатись як невід'ємний елемент його сутності.

По-друге, встановлення причинно-наслідкового зв'язку законності і правопорядку призводить до однобічного розуміння останнього. За такого підходу правопорядок протиставляється не безпорядку і деструкції у праві, а правопорушенням і злочинності як наслідкам правового нігілізму [6, с. 17]. Зв'язок правопорядку і законності беззаперечний, однак він має коре-

лятивну природу та функціональний зміст і не характеризує їх прямої залежності.

Правопорядок є результатом механізму правового регулювання суспільних відносин, а законність є лише режимом, що встановлюється в межах цього механізму.

Наступний аспект виявлення власної цінності правопорядку може бути з'ясований під час аналізу зв'язків останнього з позитивним правом.

Взаємообумовленість права та правопорядку є беззаперечною. Однак правопорядок є категорією «суцього» і відображає дійсну поведінку людей, тоді як право належить до царини «належного», тобто бажаної та можливої поведінки суб'єктів права [6, с. 15; 7, с. 240–241].

Правопорядок є складовою права, однак не зумовлений ним. Навпаки, правопорядок становить той правовий «клімат» у суспільстві, в якому можуть розкритися потенційні можливості і глибинна природа права [6, с. 13]. Як зазначалося в Положенні про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України, затвердженому наказом МВС України від 11.11.2010 № 550 (втратив чинність), правопорядок – це система суспільних відносин, які врегульовані нормами права [8]. Тобто праву надається обслуговуюча роль щодо суспільних відносин у суспільстві, адже найбільш важливі з таких відносин врегульовуються правом, унаслідок чого виникає система правопорядку.

«Систему координат» правопорядку варто шукати в іншому його аспекті – неюридичному, що представлений суспільними відносинами різного роду. Цей аспект буття правопорядку майже не розкривається в науковій літературі, однак констатується, що «правапорядок – це складна соціально-правова категорія, в якій переплетені правові й неправові елементи, державно-владний і загальносоціальний зміст, інтереси соціальних груп, окремих індивідів і суспільства загалом» [8, с. 126].

Об'єктивний стан суспільних відносин – це та детермінанта правопорядку, що зумовлюватиме стан реалізації права і

законності в суспільстві. Упорядкування суспільних відносин здійснюється багатьма регуляторами: нормами моралі, правилами ділового спілкування або звичаєм певної спільноти, які подекуди є набагато більш сталими, ніж норми права. Так, непоодинокими є випадки, коли практична реалізація норм права вступає у конфлікт із дійсними правилами поведінки в суспільстві, призводить до дублювання виконання юридичної процедури звичним порядком реалізації певного виду діяльності. Наприклад, запровадження електронного документообігу цілком вірогідно може супроводжуватися паралельним існуванням паперового документообігу, а спрощення певних юридичних процедур – неформальним порядком дотримання правил, що існували до нововведень. Як зазначає професор М.І. Козюбра, «неписані правила і традиції, які склалися практично у всіх сферах суспільного життя, часто виявляються сильнішими за найгуманніші закони» [9, с. 61]. Ця рефлексія є одним із чинників, що впливають на стан реалізації права в суспільстві.

Вирішення цієї проблеми полягає в усвідомленні обумовленості правопорядку станом суспільних відносин, а також визнанні права певних груп і суспільства на правову самоорганізацію. Тому правова активність індивідуума набуває особливого значення. Зокрема, В.Г. Перепелюк наголошує на зростаючому значенні правовстановлюючої діяльності приватних осіб, що дозволяє їм самокоординувати та саморегулювати взаємовідносини між собою [10, с. 35]. Дійсно, стабільний правопорядок не лише передбачає наявність якісного законодавства і високого рівня додержання законності, а й характеризується послідовним демократизмом і гармонійним поєднанням суспільних та особистих інтересів.

Визнання допустимості, а подекуди й необхідності правової саморегуляції приватних осіб та представників суспільно важливих видів публічної професійної діяльності (адвокатів, нотаріусів, суддів, прокурорів та ін.), необхідність долучення до державотворчих процесів інститутів громадянського суспіль-

ства, зростаюче значення правової ініціативи окремого індивіда є одними зі складових ідеї верховенства права, а також відображають зв'язок правопорядку зі ще однією цінністю права – свободою. Взаємозумовленість правового порядку та свободи виявляє себе в тому, що правовий порядок є більш цілісним там, де є більше свободи, а свобода завжди існує в умовах розвиненого правового порядку [4, с. 9].

Про зв'язок між свободою і правопорядком також зазначає О.О. Пучков, підтримуючи позицію О.П. Сауляка в тому, що з позиції індивідів та різних соціальних груп цінність правового порядку зумовлюється тим, якою мірою він виступає гарантом реалізації індивідуальних і корпоративних прав та свобод, забезпечує особисту і групову безпеку та справедливість. А отже, правопорядок являє собою об'єктивно необхідну соціальну форму, що забезпечує юридичну захищеність і безпеку.

Ще одним важливим аспектом власної цінності правопорядку є його здатність забезпечувати регулюючу дію соціальних регуляторів на основі цінностей права. Існуюче розмаїття соціальних комунікацій та взаємодій навряд чи може бути упорядковано виключно за допомогою нормативних приписів. Дійсно, держава є монополістом у сфері продукування законів та інших нормативно-правових актів загальної дії, але не є ним у сфері творення права. Цю функцію у правовій державі виконують, перш за все, інститути громадянського суспільства, громадяни та їх об'єднання. Йдеться про участь не лише у формуванні норм права, а й у забезпеченні їх реалізації. Тобто забезпечення правопорядку – функція не лише державних інституцій, а й громадян. Саме тому доцільно переглянути усталене твердження про те, що правопорядок підтримується і забезпечується лише державою [15]. Держава на вимогу суспільства створює умови (нормативне підґрунтя та систему державних інституцій) для існування правопорядку. Однак в епоху постмодерну забезпечення і підтримання правопорядку – спільна функція інститутів громадянського суспільства і держави. Названа особливість скеровує на

вивчення інтегративних якостей правопорядку як частини його інструментальної аксіології.

Вчені-дослідники визнають, що правопорядок досягається за рахунок реалізації не лише законів та підзаконних нормативно-правових актів, а й правових звичаїв, правових прецедентів, міжнародно-правових та інших видів нормативних договорів. Однак обмеження правопорядку лише правовою матерією обмежує його регулятивний потенціал. Правопорядок як стан суспільних відносин досягається за рахунок упорядкування як юридично значущої, так і юридично індиферентної поведінки суб'єктів права на основі ієрархії цінностей права, оскільки будь-які нормативні регулятори не здатні задовольнити прагнення сучасної людини до свободи, підтримати необхідний для цілісності соціуму баланс між свободою та справедливістю. Навіть більше, зростання кількості законів не сприяє зміцненню правопорядку. Тенденція до детальної регламентації та регулювання всіх суспільних відносин статтями закону притаманна поліцейській державі і є тією характерною рисою, що відрізняє її від держави правової [11, с. 16–17].

На сьогодні цей підхід реалізовано в нормах процесуальних кодексів, а також приписах частини 5 статті 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», згідно з якими «висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права» [12].

За такої ситуації ефективність права як соціального інституту втрачає своє істинне значення, його авторитет як державного символа влади не має сили [13].

Усі наведені вище аспекти власної цінності правопорядку відображають сучасну концепцію антропоцентризму права, коли останнє розуміється не як система норм, а як постійна діяльність суб'єктів права щодо реалізації норм права [14, 15]. Фактично діяльність суб'єктів права щодо реалізації норм права і є правопорядком у найзагальнішому розумінні.

Отже, власна цінність правопорядку полягає у його здатності забезпечувати та практично виражати ідеї і принципи верховенства права [16–19 у вказаному вище законі] у правовому матеріалі та суспільних відносинах. Саме завдяки правопорядку стає можливою розбудова правової, соціальної, демократичної держави. Як було зазначено вище, держава може використовувати будь-який юридичний порядок, що стає легітимним унаслідок законодавчого утвердження та забезпечення державним примусом. Водночас правопорядком може називатися лише той порядок у суспільстві, що відповідає верховенству права.

Однак наведене є лише одним з аспектів аксіології правопорядку, що зумовлена властивостями правопорядку з точки зору права. Інший бік може бути розкрито через аналіз інструментальної цінності правопорядку, що має інструментально-забезпечувальний характер. Слід відзначити волонтерський рух в Україні, якщо право за допомогою інструментально-визначального напряму акцентує ті чи інші суспільні блага, роблячи їх цінностями правової сфери, то мета правового порядку полягає в реалізації та забезпеченні цих цінностей, їх послідовному втіленні у правове життя через інфраструктурні та інституціональні засоби [28, с. 89].

Інструментальна цінність правопорядку виявляється у його системних властивостях, таких як емерджентність, стійкість, інтегративність, цілеспрямованість, структурність, ієрархічність тощо. Загалом, питання системології правопорядку є окремим напрямом теоретичної юриспруденції та має значний гносеологічний потенціал.

Саме у зв'язку системи права та системи правопорядку найяскравіше відображається інструментальна цінність правопорядку. Так, право визначає межі дозволеної та необхідної поведінки, встановлює правовідносини, фактично окреслюючи сукупність останніх. Правопорядок зводить правовідносини у певну систему, впорядковує суспільне буття за допомогою реальної правомірної поведінки учасників правовідносин. Для існування правопорядку недостатньо визначити коло прав

і обов'язків, юридичну відповідальність суб'єктів права. Необхідна наявність дієвих гарантій реалізації прав і виконання обов'язків суб'єктів правовідносин.

Варто погодитися, що інструментально-забезпечувальна цінність правопорядку виражена у двох напрямках: перший – забезпечення реалізації цінностей правової сфери та захист їх існуючої ієрархії; другий – забезпечення «зворотного зв'язку» між правовим життям і правом, оскільки у правовій сфері на кожному етапі розвитку суспільних відносин формуються нові цінності, які безперервно набувають правової значущості, а тому включаються у структуру правового порядку [6, с. 12; 20, с. 89].

В юридичній літературі зазначається, що інструментальна цінність правопорядку розкривається через аналіз функцій останнього. Зокрема, йдеться про щонайменше три такі функції: 1) взаємодія з оточуючим середовищем; 2) зміцнення внутрішніх відносин; 3) забезпечення вдосконалення правопорядку [15]. Загалом, опис цих функцій відображає системні властивості правопорядку, однак має занадто загальний характер. З одного боку, зайва деталізація функцій правопорядку зумовить неминучий аналіз його аспектів галузевого забезпечення, а з іншого – можливо звести опис цих функцій до цілком конкретних процедур і дій, напрямів діяльності, що дасть змогу спрогнозувати розвиток цього правового явища на майбутнє.

Забезпечувальний характер інструментальної цінності правопорядку зовсім не означає його вторинності, «додатковості» відносно інших правових явищ. Така ситуація вже складалась у вітчизняній юриспруденції із процесуальними нормами права, коли стверджувалося про їх вторинний і похідний характер відносно матеріальних норм права.

Аналогічна ситуація складається відносно правопорядку, коли з переосмисленням призначення держави та її ролі у формуванні позитивного права і регулюванні суспільних відносин все рідше акцентується на прямій залежності законності і правопорядку. З точки зору сучасної юриспруденції, правопорядок

є самостійним інтегративним правовим явищем. Так, визнається, що він втілює в собі як соціальні, так і загальнодержавні аспекти, тому його слід розглядати в контексті одночасно соціокультурної та нормативної парадигм. Однак прогресивними ідеями залишаються віддуння етатистського сприйняття інструментальної цінності правопорядку як забезпечення безпеки людини, охорони її прав і свобод [8, с. 125].

Саме детальний аналіз функцій правопорядку дозволяє комплексно уявити його цінність як певної підсистеми права, що об'єктивно існує, володіє власними елементами, які поєднані численними зв'язками й у взаємодії наділяють правопорядок новими якостями певного рівноважного стану суспільних відносин, правомірної поведінки суб'єктів права.

Загалом, наявні напрацювання з теорії правопорядку висвітлюють його властивості з позиції теорії систем, виокремлюючи елементи, компоненти, функції, внутрішні та зовнішні зв'язки. Заслуговує на увагу концептуальна роль держави, що фактично правопорядок – це форма легітимації з боку держави набору функціональних інструментів, за допомогою яких особа може забезпечити досягнення власних інтересів. Цей набір не є вичерпним і за висновками науки права, лише визначає модус поведінки, її вектор і ступінь інтенсивності, а також гарантії з боку держави щодо досягнення особою власних інтересів винятково за умови використання легітимних, законних засобів їх досягнення.

Однак варто звернути увагу, що компонентами та елементами правопорядку, як правило, називають правові явища, які вже входять до систем іншого порядку – системи права, системи публічного управління та адміністрування, системи функцій держави тощо – без вказівки на власні елементи правопорядку. Така ситуація може призвести до хибного розуміння правопорядку як штучної теоретичної надбудови, прикметника, що характеризує певний стан суспільних відносин, однак не володіє власним функціональним змістом. Навпаки, правопорядок є категорією з найвищим ступенем узагальнення, що об'єктивно

об'єднує всі державно-правові елементи. Саме тому включення до переліку його компонентів таких правових явищ, як норми права, правовідносини, правові статуси, а також суспільні категорії справедливості, свободи та рівності, є обґрунтованим і необхідним, оскільки найбільш чітко вказує на інтегративні властивості правопорядку.

Список використаних джерел

1. Хомишин І.Ю. Роль правової культури у забезпеченні порядку у суспільстві. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2014. № 810. С. 105–109.
2. Савенко В.В. Громадянська правосвідомість як запорука правопорядку в державі. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 3 (19). С. 19–22.
3. Верховенство права // Конституційний Суд України: офіц. сайт. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava>.
4. Арабаджи Н.Б. Власна цінність правового порядку у правовій площині. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2016. № 36, т. 1. С. 7–10.
5. Горобець К.В. Ієрархія цінностей права: основні підходи. *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. № 2 (24). С. 75–81.
6. Крижановський А.Ф. Право і правопорядок: грані співвідношення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2006. Вип. 29. С. 12–18.
7. Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України: наказ МВС України від 11.11.2010 № 550 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1219-10>. Втратив чинність.
8. Подорожна Т.С. Правовий порядок: теоретико-методологічні засади конституціоналізації: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01, 12.00.02. К., 2017. 503 с.
9. Козюбра М.І. Додержання вимог принципу верховенства права як умова забезпечення правопорядку. *Сучасний правопорядок: національний, інтегративний та міжнародний виміри*: тези між-

нар. наук.-практ. конф. (Одеса, 13–14 черв. 2008 р.) / За заг. ред. Ю.М. Оборотова. Одеса: Фенікс, 2008. С. 58–62.

10. Андрусяк Т.Г. Правопорядок і правосвідомість: питання взаємозв'язку та взаємовпливу. Сучасний правопорядок: національний, інтегративний та міжнародний виміри: тези міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 13–14 черв. 2008 р.) / За заг. ред. Ю.М. Оборотова. Одеса: Фенікс, 2008. С. 16–18.

11. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

12. Бесчастний В., Гребеньков Г. Правопорядок як фундаментальний ресурс розвитку сучасного суспільства. Віче. 2009. № 6. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/1374/>.

13. Давидов П. Антропоцентрична концепція П.Д. Юркевича й філософська рефлексія права. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2018. № 8. С. 29–33. DOI: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i.269>.

14. Оборотов Ю.Н. Юридическая антропология – новое измерение права. *Юридический вестник*. 2000. № 1. С. 48–52.

15. Крижанівський А.Ф. Сучасний правопорядок: доктринальне і прикладне бачення у вітчизняній юриспруденції. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2008. Т. VII. С. 83–93.

16. Козюбра М.І. Принципи верховенства права і правової держави: єдність основних вимог. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. Серія: Юридичні науки. 2007. Т. 64. С. 3–9.

17. Оборотов Ю.Н. Аксионормативные начала правопорядка. Сучасний правопорядок: національний, інтегративний та міжнародний виміри: тези міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 13–14 черв. 2008 р.) / За заг. ред. Ю.М. Оборотова. Одеса: Фенікс, 2008. С. 6–7.

18. Селіванов А.О. Конституційна юрисдикція: поняття, зміст, принцип верховенства права, правові позиції по справах прав людини і конституційних конфліктів у сфері публічної влади. К.: Ін Юре, 2008. 120 с.

19. Арабаджи Н.Б. Особливості інструментально-забезпечувальної цінності правового порядку. *Правове життя сучасної України*:

матер. міжнар. наук. конф. проф.-вика. складу (Одеса, 20–21 квіт. 2012 р.); у 2-х т. / Відп. за вип. В.М. Дрьомін; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2012. Т. 1. С. 88–89.

20. Калінін М.І. Праксеологічні аспекти формування критеріїв правопорядку. Национальный юридический журнал: теория и практика. 2016. February. С. 9–11.